

O NAJVIŠIM NAČELIMA ANALITIČKOG I SINTETIČKOG SAZNANJA *A PRIORI*

Sažetak: Osnovni argument ovog rada je da je *principium contradictiones* vrhovno načelo analitičkog saznanja, a uslovi mogućnosti iskustva koji daju objektivni realitet našim saznanjima jesu najviši principi i sintetičkih i sintetičkih *a priori* stavova.

Ključne reči: *principium contradictiones*, analitičko, sintetičko, sintetičko *a priori*, mogućnost iskustva

1. Uvodna reč

Ono što posle aksioma zora i anticipacije opažaja čini sistem osnovnih sintetičkih stavova *a priori*, u Kantovoj *Kritici čistog uma*, su analogije iskustva i postulati empirijskog mišljenja uopšte. Naglasićemo da transcendentalna analiza koja je sprovedena u transcendentalnoj dedukciji kategorija tek definiše polje mogućeg iskustva (objektivni realitet), a u kome se saznanje ostvaruje kao neko određeno saznanje. Transcendentalni subjekt zapravo uvek saznaje neku relaciju koja vezu u stavovima čini sintetičkom što znači: otkriva neka određena svojstva, jer saznanje je upravo sintetičko proširenje. Razlika analitičkog i sintetičkog stava *a priori* svodi se u transcendentalnoj analizi na tvrdnju da se analitički stavovi odnose na neke predmete koji nam mogu biti dati, a sintetički stavovi *a priori* na sve predmete koji nam mogu biti dati. To bi u krajnjoj instanci značilo da se transcendentalna dedukcija kategorija odnosi i na postojeće, a ne samo moguće predmete. Kant se, doduše, ograničava samo na one osnovne sintetičke stavove *a priori* koji se odnose na kategorije. Istinitost analitičkih stavova se po njegovom mišljenju saznaje na osnovu stava neprotivrečnosti¹ koji glasi: „...Nijednoj stvari ne pripada predikat koji joj protivreči, zove se stav protivrečnosti, i on je opšti, premda samo negativni kriterijum svake istine...“ (Kant, 1976: 207; A150; B190). I još jedan citat: „Ali ipak postoji jedna formula ovog slavnog, premda čisto formalnog stava koji je lišen svake sadržine, formula koja sadrži jednu sintezu koja je iz neopreznosti i sasvim nepotrebno u nju umešana. Ona glasi: nemoguće je da nešto u isto vreme i jeste i nije. Pored toga što je ovde na izlišan način priključena apodiktička izvesnost (rečju nemoguće) koja upravo mora

¹ Smatramo kako je izraz 'princip neprotivrečnosti' precizniji od široko prihvaćenog izraza 'princip protivrečnosti'. Opširnije o tome u daljem toku teksta.

moći da se razume po sebi iz samog stava, ovaj je stav aficiran uslovom vremena, te znači upravo: jedna stvar = A, koja je nešto = B, ne može u isto vreme da bude ne B, ali ona može da bude oboje (kako B tako ne B) jedna za drugom. Na primer, jedan čovek koji je mlad ne može da bude u isto vreme star, ali taj isti čovek može da bude u jedno doba mlad, u drugo vreme nemlad, tj. star“ (Kant, 1976: 208; A152; B192).

2. Hajdegerova kritička primedba na uvođenje principa temporalnosti u logički stav neprotivrečnosti

Međutim, stav neprotivrečnosti, kao jedan prosto logički osnovni stav, nikako ne sme da ograniči svoje važenje samo na vremenske odnose, te je otuda jedna takva formulacija protivna njegovome cilju. Kao kontraprimer Kantovoj argumentaciji poslužiće nam sledeći Hajdegerov citat: „Jedino u tom smislu Kant je u pravu kada u formulisanju 'stava protivrečnosti' otklanja ono 'u isto vreme'. Tom prilikom Kant argumentiše na sledeći način: „Ako bi u 'stavu protivrečnosti' stajalo 'u isto vreme', onda bi taj princip bio ograničen na iskustvo dostupno 'unutarvremenskom' bivstvujućem. Dakle, taj osnovni stav usmerava svako mišljenje o bilo kom predmetu. Zato za vremensku odredbu u njemu nema mesta“² (Heidegger, 1991: 188–189).² 'Princip neprotivrečnosti' je precizniji od uobičajenog naziva, a koji i Kant koristi – 'princip protivrečnosti' (*principium contradictionis*) pošto je reč o principu koji zabranjuje, a ne zahteva protivrečnost. Logički posmatrano stav neprotivrečnosti nam kazuje da je tautologija negacija kontradikcije.³ Međutim, na osnovu stava neprotivrečnosti kao principa analitičkog saznanja ne može se ocenjivati objašnjenje istinitosti sintetičkog saznanja. Naime, ovaj stav (kao jedan prosto logički stav) ne može da ograniči svoje važenje na vremenske odnose. Ovo poslednje je Kantova decidna tvrdnja iz izlaganja o najvišem osnovnom stavu svih analitičkih stavova.⁴ Ono što je za nas posebno važno je da je medijum sintetičkog povezivanja jednog

² Naime, Hajdeger smatra da Kant mora stavu neprotivrečnosti negirati vremenski karakter jer se izvorno vreme ne može određivati preko njegovog derivata, tj. da uslov *eodem tempore* nije nužan u stavu neprotivrečnosti stoga što se u istom subjektu ni u različitim vremenima ne može izreći A i ne A. Za Hajdegera termin 'istovremeno' označava vremensku karakteristiku 'prepoznavanja' kao pripadajuću svakom aktu potvrđivanja (identifikovanja). Stoga bi Hajdegerova formulacija principa neprotivrečnosti očigledno bila: ni jednoj stvari ne pripadaju dva suprotna predikata, dakle izbačen je uslov simultanosti, kao i sukcesivnosti.

³ Ukoliko je pak analitički stav pozitivan onda mi pridajemo ovome pojmu samo ono što se o njemu već zamišljalo.

⁴ U okviru izlaganja druge aporije Aristotel se u *Metafizici* direktno pita: „da li ta nauka treba da spozna samo prva načela bivstva ili i ona načela na osnovu kojih svi dokazuju, kao to da li je moguće istovremeno tvrditi i poricati nešto isto i jedno, ili to nije moguće“ (Aristotel, 2007: 73; 995b 6–10). Za princip neprotivrečnosti se može reći da je upravo filozofija ta koja otkriva njegovu specifičnost u odnosu na druge aksiome (identiteta, isključenja trećeg, ne smemo da kažemo i 'dovoljnog razloga' jer bi to već bio Lajbnic) koji su, kao što je poznato opšta načela dokazivanja, ali se kao samoočevidne istine – ne dokazuju. U jeziku simboličke logike taj aksiom izgleda ovako: $\neg (a \wedge \neg a)$, a u latinskoj tradiciji je poznat kao *principium contradictionis*. Princip neprotivrečnosti Aristotel smatra načelom svih ostalih aksioma i poslednjim stavom u dokazivanju jer „...nije moguće da isto i pripada i da ne pripada istom u istom smislu“ (Aristotel, 2007: 125; 1005b 20). Naime, ne može se istovremeno smatrati da nešto jeste i nije, tj. negacija isključuje afirmaciju istog, odnosno – afirmacija isključuje negaciju istog.

pojma sa drugim u čemu jedino i može postojati sinteza ta dva pojma – jeste unutrašnje čulo i njegovapriorna forma – VREME.

Kao što je tabela čistih pojmova razuma (kategorija) bila podeljena na matematičke i dinamičke, tako i osnovni sintetički stavovi *a priori* odnoseći se na kategorije dobijaju svoje imenovanje prema primeni. Konkretno, analogije iskustva su dinamički osnovni stavovi sa diskurzivnom izvesnošću za razliku od aksioma zora i anticipacije opazaja koji su osnovni matematički stavovi sa intuitivnom (neposrednom) izvesnošću. Opšti princip analogija iskustva odnosi se na regulisanje pravila vremenskih odnosa među pojavama i ona su *conditio sine qua non* svakog mogućeg iskustva. Ta tri pravila (modusa vremena) zapravo pokazuju zavisnost kategorija (supstance, kauzaliteta, zajednice međusobnog delanja i trpljenja) od tih pravila tj. vremenskih modusa: trajanja, sledovanja, jednovremenosti (istovremenosti). Kantova intencija je bila da egzistenciju svake pojave odredi u pogledu jedinstva svakog vremena, ili, drugačije rečeno osnovni stav svih analogija zasniva se „...na sintetičkom jedinstvu svih pojava prema njihovom odnosu u vremenu“ (Kant, 1976: 231; B220). Ta transcendentalna moć koja se odnosi na spoj svih predstava i na apriornu formu unutrašnjeg čula je praosnovna apercepcija koja je određujuća za odnos empirijske svesti u vremenu.

Kant u stvari hoće da kaže da empirijske vremenske odredbe moraju stajati pod transcendentalnim vremenskim odredbama, a to su upravo analogije iskustva kao takva pravila. Uvodeći distinkciju između analogija u matematici i filozofiji, Kant ističe da analogije u filozofiji možemo definisati kao transcendentalne vremenske odredbe regulativnog karaktera. Ukoliko posmatramo samu aprehenziju mnogostrukosti na pojavi uočićemo da je ona uvek sukcesivna, dakle promenljiva.⁵ Prema Kantu, sukcesivnost i simultanost kao jedini vremenski odnosi mogući su samo na supstanci (onome što je postojano). Supstanca je s jedne strane supstrat svake moguće vremenske odredbe (kao i supstrat empirijske predstave samoga vremena) i s druge „...vreme je stalni korelat svake egzistencije pojava, svake promene i svake jednovremenosti“ (Kant, 1976: 236; A183). Kao što smo videli na početku teksta o analogijama iskustva⁶ Kant se izjašnjava o stavu neprotivrečnosti koji ću još jednom ponoviti u skraćenom obliku: ni jednoj stvari ne pripada predikat koji joj protivreči. Druga odredba je da je stav neprotivrečnosti negativni kriterijum svake istine. Treća, da je stav neprotivrečnosti dovoljan princip celokupnog analitičkog saznanja. Ne ulazeći u sadržaj niti istinitost ove tvrdnje mogli bismo da se upitamo za njen oblik. U stvari ono što se pitamo je da li ova Kantova tvrdnja ima oblik analitičkog ili sintetičkog stava *a priori*?⁷

⁵ To bi značilo da se na osnovu aprehenzije same ne može odrediti da li je mnogostrukost na pojavi kao predmet iskustva jednovremena ili sukcesivna ako njoj (mногоstrukosti) ne bi ležalo kao supstrat nešto što je postojano i što ostaje i gde promene (akcidence) na supstanci predstavljaju samo različite načine (modi vremena) na koje egzistira ono što je postojano. O ovome videti u: Kant, 1976: 235; A 182.

⁶ Opširnije videti u: Kant, 1976: 229; A 176.

⁷ Prema Kantovom mišljenju sintetički stavovi *a priori* su stavovi u kojima se predikat nalazi sasvim izvan pojma subjekta iako s njim stoji u nužnoj vezi. To su oni stavovi u kojima se veza zamišlja bez formalne istovetnosti. Sintetički stavovi pridaju pojmu subjekta predikat, koji u njemu nije zamišljen

Ispitaćimo upravo to: stav protivrečnosti je dovoljan princip svega analitičkog saznanja.⁸

Subjekt: stav protivrečnosti,

Predikat: je dovoljan princip svega analitičkog saznanja.

Ako se pojmovni sadržaj predikata nalazi u pojmu subjekta tvrđenje ima analitički oblik. Odmah se zapaža da pojam predikata (biti princip analitičkog saznanja) nije u Kantovom smislu sadržan u pojmu subjekta (stav neprotivrečnosti) pa da, prema tome, tvrđenje ima oblik sintetičkog stava *a priori*. Naime, u izrazu 'stav protivrečnosti' kako ga sam Kant analizira, ne nalazi se da je taj stav princip istinitosti analitičkog saznanja. Definiciju stava neprotivrečnosti Kant iskazuje ovako: „stav protivrečnosti je onaj stav koji kaže da ni jednoj stvari ne pripada predikat koji joj protivreči“ (Kant, 1976: 207; A 151). To je formalno različito od pojma 'biti dovoljan princip analitičkih stavova'. Da tvrđenje zaista ima oblik sintetičkog stava *a priori*, vidi se i po tome što se njim ne iskazuje suština stava neprotivrečnosti, nego njegova funkcija. Funkcija stava neprotivrečnosti je da pokaže istinitost ili neistinitost analitičkih stavova, a ne njegova suština. Funkcija i suština su dva različita pojma. Ono što je stav neprotivrečnosti u sebi i za sebe je formalno različito od onoga što je on za analitičke stavove. Za sebe je stav, za analitičke stavove je kriterijum, princip istinitosti,⁹ pokazatelj neistinitosti. Mi možemo pojam neprotivrečnosti raščlanjivati kako god hoćemo, ali nikakvim raščlanjivanjem tog pojma samog u sebi nećemo pronaći da je on princip istinitosti analitičkih stavova, kao što nikakvim raščlanjavanjem prave linije nećemo pronaći da je ona između dve tačke najkraća linija. Pravu liniju moramo najpre staviti u odnos prema ne-pravim linijama, između dve iste tačke, da bismo došli do kratkoće kao svojstva prave linije. Isto tako, stav neprotivrečnosti moramo najpre staviti u odnos prema analitičkim stavovima, da bismo saznali njegovu funkciju s obzirom na njihovu istinitost. Imamo još jednu indiciju da se u tom tvrđenju radi o sintetičkom stavu *a priori*. To tvrđenje sadrži svu problematiku sintetičkih stavova *a priori*, zbog koje Kant i piše *Kritiku čistog uma*. Ta problematika ovde izgleda ovako: odakle Kant, i mi sa njim, znamo da je stav neprotivrečnosti princip istinitosti svih analitičkih stavova bez izuzetaka? Ko je prešao sve analitičke stavove i 'izmerio' ih tim stavom? Ovakva pitanja ne bismo mogli da postavljamo

i koji se nikakvim razlaganjem ne može iz njega izvesti. Nadalje, ni jedan stav čiste geometrije nije analitički. Da je između dve tačke prava linija najkraća, je sintetički stav. Jer, naš pojam pravca ne sadrži ništa od veličine nego je samo jedan kvalitet. Pojam najkraćeg, dakle, potpuno pridolazi i nikakvom analizom se ne može izvesti iz pojma prave linije.

⁸ U *Prvoj analitici* ulogu aksioma kod Aristotela preuzimaju univerzalni silogizmi prve figure, Barbara i Celarent. Doduše, postoji i način da se 'Barbara' i 'Celarent' tretiraju i kao teoreme preko tzv. opštih pravila 'silogizma' koji nam govore da: „...u svakom /zaključku/ neka odredba mora biti potvrдна i mora pripadati opšte“ (Aristotel, 2008: 178; 41b 5).

⁹ Preciziranja načela svih aksioma „da nije moguće da isto pripada i ne pripada istom u istom smislu“, tj. 1) nečem istom i *jednom*, 2) ne imenu već *stvari* (dakle ne nominalno već realno), a ako već imenu onda 3) ne homonimnom ili sinonimnom već *istom* (jer, Aristotel ne osporava valjanost nominalne definicije), 4) u istom *smislu* /κατα το αυτο/, 5) u odnosu na *isto* /προς το αυτο/, 6) na isti *način* /ωσαυτως/, i 7) u isto *vreme* (Aristotel, 2007: 152).

da tvrđenje ima analitički oblik. Konačno, i činjenica da Kant dokazuje istinitost tog tvrđenja o stavu neprotivrečnosti¹⁰ kao principu istinitosti svih analitičkih stavova, upućuje na to da se tu radi o sintetičkom, a ne analitičkom stavu. Analitički stavovi se ne dokazuju, oni su tautologije. Kantovo tvrđenje o stavu neprotivrečnosti kao principu istinitosti svih analitičkih stavova je, dakle, sintetički stav *a priori*. Sad bismo očekivali da pokaže kako se to tvrđenje ne može dokazati principom neprotivrečnosti, jer sam kaže: „Od stava protivrečnosti ne možemo očekivati nikada nikakvo objašnjenje istinitosti sintetičkog saznanja“ (Kant, 1976: 208; A152). To nije jedino mesto na kojem Kant govori o nemogućnosti dokazivanja sintetičkih stavova *a priori* principom protivrečnosti. Tako, npr. u 'Uvodu' piše: „Jedan sintetički stav može se svakako shvatiti na osnovu stava protivrečnosti, ali samo na taj način što će se pretpostaviti neki drugi sintetički stav iz kojega se može izvesti, a nikada sam po sebi“ (Kant, 1976: 47; B14). Međutim, Kant ovde tako ne postupa, nego tvrđenje o stavu neprotivrečnosti, kao principu istinitosti svih analitičkih stavova koji je sintetički stav *a priori*, dokazuje stavom neprotivrečnosti od koga kako sam Kant kaže „...ne možemo očekivati nikada nikakvo objašnjenje istinitosti sintetičkih saznanja“ (Kant, 1976: 208; A152). I to dokazivanje sintetičkog stava *a priori* je dokazivanje jednog sintetičkog stava *a priori* samo po sebi. Evo Kantovog dokaza koji ću izneti naznačivši glavne delove rimskim brojevima.

I O onom što se u saznanju objekta zamišlja i što se već u njemu nalazi kao pojam, moraće suprotni stav uvek s pravom da se odriče, a sam pojam moraće nužnim načinom da se o objektu tvrdi,

II jer bi inače njegova suprotnost protivrečila objektu,

III otud mi i stav protivrečnosti moramo priznati kao opšti i potpuno dovoljan princip svega analitičkog saznanja.

Ovo dokazivanje je jasno, kao što je jasna i Kantova nedoslednost.¹¹ Jedan sintetički stav *a priori* koji glasi: stav neprotivrečnosti moramo priznati kao opšti i dovoljan princip svega analitičkog saznanja – dokazuje principom neprotivrečnosti, i time pokazuje da je princip neprotivrečnosti dovoljan princip istinitosti, ne samo istinitosti analitičkih stavova nego i sintetičkih stavova *a priori*, što se kosi sa nje-

¹⁰ Čujmo šta komentator i prevodilac Aristotelove *Metafizike* na srpski jezik Slobodan Blagojević kaže o principu neprotivrečnosti: „Ovaj dokaz opovrgavanjem suprotnog stanovišta (da isto može i biti i ne biti) zapravo ne može ni započeti ako to drugi (tj. oponent) ne dopusti. Aristotelova poenta je u tome da se od njega ne može tražiti da nešto ustvrdi – na primer, 'Sokrat sedi' – ili da to poriče, jer u tom slučaju upalo bi se u *petitio principii*“ (Aristotel, 2007: 152). Sve što je prethodno navedeno Blagojeviću služi kao argument za tvrdnju da je Aristotelov prvi korak u eksplicaciji principa neprotivrečnosti prihvatanje principa semantičkog jedinstva tj. da je princip neprotivrečnosti kao jezički *a priori* „...delatan već u rudimentarnoj semantičkoj funkciji jezika, dakle u imenovanju ako (oponent) nešto kaže, tj. ako samo imenuje i koristi jezik“ (Aristotel, 2007: 153).

¹¹ Ključno pitanje koje treba postaviti je: šta u stvari znači reč 'pragma (stvar)' u formulaciji principa neprotivrečnosti (naime, da jednoj stvari ne mogu pripadati suprotni predikati), npr. čovek je ili živ ili mrtav. Izgleda da se ovde termin 'stvar' suprotstavlja pukoj reči koja se iscrpljuje unutar sebe i ne očituje prema 'stvari' u isto vreme. Ta 'sama stvar' je zapravo 'značenje' tj. nešto jasno prisutno, očitovano. Kao da se na volšeban način temporalnost 'uvlači' u princip neprotivrečnosti zahtevajući 'korespondenciju' (međusobno odnošenje) reči i stvari.

govom izričitom tvrdnjom o nedovoljnosti stava neprotivrečnosti da bude kriterijum istinitosti sintetičkih stavova *a priori*. Moguće je da bi neko pokušao spasiti Kanta od protivrečnosti time što bi tvrdnju da je stav neprotivrečnosti kriterijum svega analitičkog saznanja, pokušao osporavati prirodu sintetičkog stava *a priori*. Međutim, ja sam sintetičku prirodu tog stava dovoljno objasnio. Možda pak neko u odbranu Kanta može reći da on pomoću stava neprotivrečnosti ne dokazuje zaključno tvrđenje koje sam ja istakao u izlaganju i koje je sintetičke prirode, nego na jedno drugo koje glasi: „O onome što se u saznanju objekta zamišlja i što se već u njemu nalazi kao pojam, moraće suprotni stav uvek s pravom da se odriče, a sam pojam moraće nužnim načinom da se o objektu tvrdi – jer bi inače, njegova suprotnost protivurečila objektu“ (Kant, 1976: 208; B191). Ipak, ni to mnogo ne pomaže, jer je i to tvrđenje koje se dokazuje principom neprotivrečnosti, takođe sintetički stav *a priori*. Ako ga, naime, rastavimo na subjekat i predikat dobijamo sledeću sliku sa dva subjekta i dva predikata.

Subjektat: 1. suprotni stav,
2. sam pojam.

Predikat: 1. moraće uvek s pravom da se odriče o onome što se u saznanju objekta zamišlja i što se već u njemu nalazi kao pojam,
2. moraće nužnim načinom da se o objektu tvrdi.

Pogledajmo sada kako se predikat 1 (moraće uvek s pravom da se odriče što se u saznanju objekta zamišlja i što se već u njemu nalazi) odnosi na subjekat 1 (suprotni stav). Da li se 'moraće uvek da se odriče' zaista zamišlja u izrazu 'suprotni stav'? Tačnije: da li se u izrazu 'suprotni stav' objektu zaista zamišlja 'nužnost odricanja' toga stanja objektu? Sve što se nalazi u izrazu 'suprotni stav' odgovor je na pitanje: šta je suprotni stav? 'Nužnost odricanja' pak odgovara na drugo pitanje: da li se može suprotni stav objektu o tom objektu tvrditi ili ne, ako ne može – kako ne može, nužno ili ne-nužno? Ono što se odgovara na druga pitanja, a ne na pitanje šta je pojam, u tom pojmu ne zamišljamo kao njegov sastavni, formalni deo. To se u pojmu ne nalazi u Kantovom smislu. Da se nužnost odricanja ne nalazi u izrazu 'suprotni stav' kao njegov bitni sastojak, vidi se i po tome što su to dva pojma iz različitih kategorija. Biti je kategorija bitka, a morati se odricati je kategorija nekog modaliteta (apodiktičkog ?). Zato nužnost odricanja ne dobijamo kad pojam 'suprotni stav' raščlanimo na njegove bitne delove, nego kad ga postavimo u odnos prema izricanju o objektu kome je suprotan. Iz toga sledi da je to sintetički stav *a priori*. Isto važi za broj 2. subjekat i broj 2. predikat navedenog tvrđenja. Nema nužnosti tvrđenja pojma o objektu u pojmu objekta. Pojam objekta je pojam stvari, a nužnost tvrđenja tog pojma o objektu je odnos istog pojma stvari, prema samoj stvari, s obzirom na nužnost tvrđenja. Istina je da nužnost tvrđenja jednog pojma o onoj stvari, o kojoj taj pojam imamo, ide već samim pojmom. „Ali nije pitanje što mi u mislima treba da pridamo datom pojmu, već što mi stvarno, premda samo nejasno, u njemu zamišljamo, i tu se pokazuje da predikat (nužnost tvrđenja) stoji zaista nužnim načinom u vezi s onim pojmom stvari, ali ne kao zamišljen u samome pojmu, već posredstvom jednog zrenja, koje mora da prideže uz pojam“ (Kant,

1976: 207; A 151). Ovo su Kantove reči. Koji je to zor, Kant će reći kasnije. Meni je dovoljno da njegovim rečima potvrdim da se 'nužnost tvrđenja pojma o objektu' ne zamišlja u 'pojmu objekta' pa da je tvrdnja i u Kantovom dokaznom postupku koju on objašnjava i dokazuje stavom protivrečnosti¹² – sintetički stav *a priori*. Time pak pobija svoje tvrđenje da je istinitost sintetičkih stavova *a priori* nemoguće nikada i nikako objasniti stavom neprotivrečnosti. Neko bi mogao primetiti da su navedeni sintetički stavovi – logički, a ne stvarni, da se odnose na ispravnost mišljenja, a ne na sadržaj mišljenja, pa stoga ova kritika ne pogađa Kanta koji govori o nemogućnosti objašnjavanja sintetičkog stvarnog saznanja pomoću stava neprotivrečnosti. Odgovoriću da je objašnjavanje nečega stavom neprotivrečnosti logička operacija koja u sintetičkim stavovima *a priori* ne pita za prirodu sadržaja predikata, nego za odnos tog sadržaja prema sadržaju u pojmu subjekta. Glavno je da se i subjekat i predikat nalaze u istom redu, logičkom ili stvarnom.

Konačno će možda neko prigovoriti da su analitički stavovi kod Kanta definisani kao oni stavovi kod kojih je u pojmu subjekta sadržan pojam predikata, tj. kod kojih bi bilo protivrečno negirati sadržaj predikata o subjektu. Stoga, isključenje protivrečnosti spada u definiciju analitičkih stavova, pa tvrđenje da analitički stavovi isključuju protivrečnost, čime se evidentiraju kao istiniti, nije sintetički stav *a priori* nego analitički stav. U ovom hipotetičkom prigovoru leži dilema da li se Kantova definicija analitičkih stavova „...u pojmu subjekta je sadržan pojam predikata“ (Kant, 1976: 209; A 153) može tautološki identifikovati sa stavom: analitički stavovi su oni, kod kojih bi bilo protivrečno negirati sadržaj predikata o subjektu. Nema sumnje da se stavom o protivrečnosti negiranja sadržaja predikata o subjektu u analitičkim stavovima, izražava suština tih stavova, pa je sa te strane lako pomisliti na maločas pomenutu tautologiju. Ali, glavno pitanje je: kako taj stav upoređen sa sadržavanjem predikata u subjektu izražava suštinu analitičkih stavova? Da li tautološki ili prošireno? Nama se čini da se izražava prošireno. Nije, naime, formalno isto ovo dvoje: 'u pojmu subjekta je sadržan pojam predikata' i 'protivrečno je negirati sadržaj predikata o subjektu'. Prvo izražava suštinu analitičkih stavova u sebi, a drugo njihovu suštinu u odnosu na načelo neprotivrečnosti. U sebi su takvi da je predikat sadržan u subjektu. Prema načelu neprotivrečnosti odnose se tako da je u njima nemoguće negiranje predikata o subjektu. Prvo je odgovor na pitanje: šta su analitički stavovi? Drugo je odgovor na pitanje: kako se analitički stavovi odnose prema načelu neprotivrečnosti?

¹² Vidljiva je suštinska povezanost principa neprotivrečnosti, a preko termina 'po sebi (*kath auto*)' sa principom identiteta, jer kad pitamo šta je čovek 'po sebi', odgovor je da je čovek 'po sebi' – čovek, ili, ako je *logos* – definicija, čovek je živo biće tj. nešto živo. Izraz 'po sebi' je drugi način za ono 'kao (*he*)' i u poslednjoj instanci je *causa sui* tj. ono čemu nije nešto drugo uzrok, što opet ne znači i da su one (stvari) sebi uzrok, već je reč o identitetu tu-bitka i prisutnosti. Shodno rečenom, poricati princip neprotivrečnosti značilo bi poricati *ousia*. Aristotel je princip neprotivrečnosti interpretirao kao princip semantičkog jedinstva, a ovo jedinstvo kao identitet koji se nalazi na liniji razgraničenja *dynamis* i u-delo-postavljene-prisutnosti. Videti o ovome u: Aristotel, 2007: 653.

3. Rekapitulacija

Jasno je da su analitički stavovi *a priori*, a sintetički *a posteriori*, dok su sintetički stavovi *a priori* mogući pod određenim uslovima i nužni za omogućavanje saznanja kao iskustva. Načela koja leže u osnovi saznanja kao uslovi njegove mogućnosti imaju karakter sintetičkih stavova *a priori*.

Literatura

- Aristotel. (2008). *Analitika I–II, Kategorije, O izrazu*. Beograd: Paideia.
Aristotel. (2007). *Metafizika*. Beograd: Paideia.
Hajdeger, M. (2009). *Pitanje o stvari*. Beograd: Plato.
Heidegger, M. (1991). *Kant und das Problem der Metaphysik*. Frankfurt am Main: F. W. V. Hermann.
Kant, I. (1976). *Kritik der reinen Vernunft*. Hamburg: Felix Meiner.

Goran Ružić

ON THE HIGHEST PRINCIPALS OF ANALITIC AND SYNTHETIC KNOWLEDGE *A PRIORI*

Summary: The basic argument of this paper is that principium contradictiones is the highest principal of analytic knowledge, and that the conditions for possibility of experience, which provide for objective reality of our knowledge, are the highest principals of both synthetical, and synthetical *a priori* propositions.